

ŠTÚDIE

MICHAL LUKNIŠ

PROF. JAN HROMÁDKA AKO VEDEC, PEDAGÓG A ČLOVEK¹

Michal Lukniš: Prof. Jan Hromádka As Scientist, Pedagogue and Man. Geogr. Čas., 39, 1987, 2; 3 refs.

The article deals with the geographer Prof. Jan Hromádka on the occasion of his birth centenary. Prof. Hromádka is the founder of modern geography in Slovakia. His works form the basis of development above all in geomorphology and regional geography of the Slovak Socialist Republic, being significant contribution to the other geographic disciplines.

18. decembra 1986 uplynulo 100 rokov, čo sa vo Volenicach, dedinke na Šumavskom podhorí, narodil Jan Hromádka. Vynikajúcim spôsobom sa zapísal do histórie vied na Slovensku. Keď IX. zjazd Slovenskej geografickej spoločnosti pri SAV v Banskej Bystrici prebiehal v znamení spomienok na toto výročie, chceli tým slovenskí geografi vyzdvihnúť fakt, že sa Jan Hromádka, rodom Čech, ale svojou činnosťou a odkazom veľký slovenský geograf, zaslúžil práve o rozvoj geografie na Slovensku tým, že položil základy jej znovuvzkriesenia.

Aby sme mohli jeho význam a postavenie hodnotiť, pokúsime sa najprv jeho pôsobenie zasadiť do širšieho kontextu vývinu geografie na Slovensku a geografického výskumu na Slovensku.

V štúdií zverejnenej pod záhlavím „K vývinu geografického poznávania Slovenska“, ktorá vyšla v Geografickom časopise (1983), podal som o tom krátky prehľad. Zakončil som ho práve Hromádkovým vystúpením. Z neho je jasné, že Jan Hromádka je z hľadiska periodizácie slovenskej geografie hraničnou osobnosťou, ktorou začína kvalitatívne nové obdobie vo vývoji geografického výskumu a poznávania Slovenska. Ešte výraznejšie sa javí takého jeho postavenie, ako uvidíme, keď ho budeme hodnotiť z jeho pôsobenia ako pedagóga a organizátora geografických inštitúcií na Slovensku.

V poslednej fáze obdobia vývoja dvojdimenzionálnej geografie, trvajúcej do začiatku 19. storočia, bola u nás geografia zameraná vlastivedne a encyklope-

¹ Uvedený príspevok autor v tejto forme predniesol na IX. zjazde Slovenskej geografickej spoločnosti pri SAV, konanom v dňoch 31. 6.—5. 7. 1986 v Banskej Bystrici.

dicky. Od 17. storočia sa v nej postupne viac uplatňuje poriadok v podávaní látky a úsilie po kritičnosti. Geografia sa pozvoľne zbavovala mystiky a nepodložených špekulácií. Pod vplyvom historika Philippa Clüvera sa presadzuje renesancia herodotovský ponímanej úlohy geografie, t. j. opisovať prostredie dejov človeka, kde je prostredie pasívne.

Na Slovensku bol najvýznamnejším predstaviteľom tohto obdobia Matej Bel, rodák z Očovej, ktorý v r. 1708—1714 účinkoval aj v Banskej Bystrici ako konrektor lýcea. Jeho metodický návod na spôsob zberu a opisu geografie územia obsahuje dielo „Hungariae novae et antiquae prodrromus“. Podľa neho spísal Notíciae a to najhlbšie práve vo zväzkoch týkajúcich sa slovenských stolíc. Ovplyvnil tým práce J. Ďurikoviča, J. Buchholza ml., J. M. Korabinského, K. G. Windischa, L. Bartholomeidesa, J. Palkoviča, J. Čaploviča a iných. Vtedy nesporne pod vplyvom Mateja Belu dosiahla geografia a geografická produkcia o našom území vynikajúcu úroveň. Môžeme sa popýšiť, že na Slovensku pre potrebu škôl bola napísaná a vytlačená prvá školská učebnica geografie v národnom jazyku. Mali sme ju skôr ako Česi. Napísal ju Ladislav Bartholomeides, rodák z Klenovca v Gemeri, pod názvom „Geografia aneb vypsání okršleku zemského“, ktorá zhodou okolností tiež vyšla v Banskej Bystrici r. 1798, v slovakizovanej biblickej češtine. Aj Palkovičova učebnica „Známost vlasti“ je prvá, oboznamujúca študentov so svojou krajinou. Do tohto obdobia spadá tiež rozsahom nevelká, metodicky a obsahom významná práca A. J. Czirbesa „Kurzgefasste Beschreibung des Karpathischen Gebirges“ (1772). Nakoniec sa toto obdobie obohacuje o štatistickú dokumentáciu a pod vplyvom Antonia Büschinga prechádza geografia až do štátovedy. Ku spomenutému radu by sme mohli počítať aj kartografov Samuela Mikovíniho z Ábelovej a Jána Lipského zo Sedličnej, a tiež Alojza Medňanského s jeho málo známou, ale geograficky zaujímavou monografiou o Nitrianskej stolici a cestopisom „Malebná cesta dolu Váhom“, ktorý vyšiel, preložený z nemčiny, v treťom vydaní r. 1981. Škoda, že sa nikto nevenoval zhodnoteniu A. Medňanského. Bolo by významným kultúrnym počínom preložiť a vydať monografiu o Nitrianskej stolici.

Bez nadsadenia môžeme označiť obdobie od Mateja Bela až po Alojza Medňanského zlatým vekom geografie na Slovensku, vychádzajúcej z domácich síl, pracujúcej na domácej pôde a hlavne pre domáce potreby. Treba však podotknúť, že to nebola ešte duchom národne slovenská geografia, bola to geografia predobrodenská a osvietenská, nepozbavená azda s výnimkou menšieho diela A. J. Czirbesa, ktorý už ním ohlasuje nové časy, historizovania, národopisu, ba vcelku ani negeografických kuriozít.

Obdobie po prvej tretine 19. storočia, trvajúce približne 100 rokov, ktoré by sme mohli označiť u nás ako národne obrodenecké, keď európska geografia prekonávala zásadné zmeny, kedy A. Humboldt, K. Ritter, O. Peschl, F. Richtofen, A. Penck, E. Reclus, P. Semionov-Ľanšanskij, V. V. Dokučajev, F. Ratzel a i. kládli základy jej nového pojatia a nových úloh, pre geografiu u nás bolo obdobím hlbokého útlmu a pretrhnutia tradícií, ktoré spôsobila celková slabosť národných síl Slovákov, vystavených maďarizačnému útlaku. Pokroky, ktoré sa v geografickom skúmaní Slovenska učinili, nie sú odrazom vlastných síl, ale záujmu vynikajúcich cudzincov. Z nich významnejší sú K. Kořístka, J. Partsch, A. Rehman a najmä L. Sawicki. Keď cez to všetko spomenieme aspoň jednu domácu osobnosť, ktorú možno plným právom označiť aj ako obrodeneckého geografa, bol to Dionýz Štúr svojím nevelkým spisom „Osnova polohopisu

Slovenska“ (1862). Je významný tým, že v tomto spise vymedzil prvýkrát konkrétne a na geografickom základe pojem územia Slovenska a vytýčil i ciele geografie na svoj čas veľmi progresívne. Uviedli sme ich do predslovu Slovenska, II. diel Príroda. Nezaškodí znovu ho citovať, pretože i napriek času, ktorý nás od jeho napísania delí, ostalo všetko do bodky aktuálne ako úloha aj dnešnej geografie. Zacitujeme ho: „Známe je, že iba ten gazda, ktorý svoj majetok pozná a počasie sa snaží čo najlepšie využiť, pri obyčajnom behu udalostí môže šťastlivo, s prospechom a úžitkom hospodáriť. Nezaseje teda pšenicu do role, na ktorej je vstave jedine ovsík narásť, aby nestratil semeno i úžitok z pôdy i svoj drahý čas. Nenasadí tam vinicu, kde sotva môžu dozrieť čerešne. Na mokrej nížinnej roli vyseje dobrú lúku. Suchý pasienok porie alebo vysadí ovocnými stromami. Na skalnatých neužitočných miestach zahájí húštinu a časom z nej dochová horu. Slovom, každý kút podľa jeho polohy a povahy a skúseností svojich predkov ocení, obrobí a využítkuje. Všetky tieto vlastnosti, známosti a obozretnosť jednotlivca má mať a musí mať aj celý národ ako morálna osobnosť, keď chce s prospechom hospodáriť“.

Toľko r. 1862 Dionýz Štúr, skúsený geológ, terénom vychovaný a precitýny geograf, neskôr riaditeľ Ríšskeho geologického ústavu vo Viedni.

Či to nie je aj dnes hlavná úloha geografie, a to aj v čase, keď sa od základu zmenila hospodárska báza a sociálna štruktúra Slovenska? Neplatí to aj pre rozmiesťovanie výrobných prostriedkov, výrobných síl a služieb, nech už je to priemysel, doprava, rekreácia, usporiadanie priestorovej štruktúry miest, dedín, Slovenska a štátu a jeho zväzov vo vnútri a vonok? A či nezostáva eminentnou úlohou slovenskej geografie šíriť poznatky a do života presadzovať získavané známosti a skúsenosti o svojej krajine, aby prešli do vedomia celej pospolitosti Slovenska, aby celý národ ako morálna osobnosť mohol s priestorom, na ktorom žije, s prospechom hospodáriť? Aby netrpel celý národ presadzovaním celku škodlivých záujmov lokálpatriotických a iných skupín, nedostatočne kultivovaných geografickými zmyslami poznávania skutočností?

Ziaľ, pre náš ľud nastali časy najhoršieho národnostného útlaku, pre ktorý sa nenašli sily na realizáciu tohto na svoj čas vysoko progresívneho odkazu, uloženého D. Štúrom slovenskej geografii. Zhasli zore podvečerné, nastala noc. Slováci nadlho nemali vlastného vzdelaného geografa. Pokiaľ sa objavili intelektom vynikajúci, národne uvedomelí, ktorých práce ako geografii v rámci tej biedy si ceníme, tak sú to práce tých niekoľkých, čo strieľali do okolia geografického terča a kedy — tedy aj do terča ako napr. K. Medvecký, J. Bodnár, E. Stodola, A. Kmeť Ešte aj v tridsiatych rokoch po oslobodení to boli napr. J. Martinka, Š. Janšák, F. Bokes, P. Zaťko a iní. Ani geograficky založené práce cudzincov, ani maďarských geografov a na začiatku ani českých geografov z Prahy a Brna v prvej dekáde rokov po oslobodení neprechádzali do vedomia geograficky ešte nepripravených Slovákov.

V takomto úbohom stave sa nachádzala geografia a geografická osveta na Slovensku pred Janom Hromádkom. Pre život vedy a náuky významná návaznosť na zlatý vek geografie na Slovensku v 18. až do počiatku 19. storočia bola pretrhnutá. Bolo treba začať znovu. Vystúpením Jana Hromádku zažiarili ranné zore.

J. Hromádka pochádzal z rodu dedinského kováča. Po vychodení meštianskej školy skončil r. 1906 učiteľský ústav v staroslávnej Příbrami, v mnohom podobnej Banskej Štiavnici. Potom učil na obecných školách v Čiháni a Chlístove pri

Klatovoch, ale súčasne ďalej študoval. Zložil skúšky na učiteľa meštianskych škôl a zapísal sa ako mimoriadny poslucháč Filozofickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe, kde navštevoval prednášky zo zemepisu, dejepisu, geológie a filozofie. O všestranne vnímavého nadaného chudobného študenta zápasili geológ Počta, historik Bidlo a geograf Daneš. Pre Bidlu zbieral v Lužickom Srbsku podklady pre prácu o Jednote bratskej. Nakoniec zvíťazil mladý prof. Daneš vzorne vedeným seminárom. J. Hromádka, ktorý ako hudobne nadaný vynikal už na učiteľskom ústave, mal v Prahe mnoho príležitostí aj na vytríbenie umeleckého, najmä hudobného citu.

Prvá svetová vojna mu nadlho znemožnila dokončiť univerzitné štúdiá a ku koncu na talianskom fronte bol zranený na hlave. Oslobodenie ho zostihlo v nemocnici.

Pre Slovensko bolo šťastím, že ho po návrate do civilu školská správa poslala na Sloveňsko, na Učiteľský ústav do Spišskej Novej Vsi, kde bol hlavným učiteľom do r. 1925. Keď tam zúrila medzi žiakmi ústavu týfová epidémia, neváhal dať sa na viac týždňov izolovať, aby ošetroval chorých žiakov. V Spišskej Novej Vsi sa intenzívne vložil do kultúrneho života. Ako hudobník a dirigent amatérskeho telesa sa zaslúžil, že v tomto vidieckom meste vtedy kvitol hudobný život, v ktorom pod jeho vplyvom začal vyrastať aj známy tenorista Štefan Hoza. Odtiaľ sa J. Hromádka zoznamoval s Tatrami, Slovenským rajom a so životom ľudí tak rôznorodého Spiša.

Roku 1925 J. Hromádku preložili na Učiteľský ústav do Bratislavy. Dostal tak príležitosť konečne dokončiť vojnou prerušené štúdium a opäť prísť do kontaktu s univerzitnou geografiou.

Aby sme si uvedomili stav geografie na Slovensku počas ČSR, treba nahliadnuť na jej postavenie na vtedy jedinom pracovisku na Univerzite Komenského. Univerzita v Bratislave sa začala organizovať vlastne znovu r. 1919, lebo Alžbetínska univerzita, založená r. 1914, na ktorej stolicu geografie zaujal Prinz Gyula, pre krátkosť času a že bola maďarská, do vedomia Slovákov nevošla. Geografia sa začala prednášať na Filozofickej fakulte pravdepodobne r. 1923, a to len kvôli výchove dorastu stredoškolských profesorov kombinácie D—Z. Geografický seminár, čo je pojem veľmi približne odpovedajúci dnešnej katedre, ale s podstatne väčšou samostatnosťou a kompetenciou, bol umiestnený najprv v budove dnešnej strednej školy na Dunajskej ulici. Neskôr bol v budove Poštovej sporiteľne na námestí SNP a nakoniec na Reichardovej — Rajskej ulici spolu s Kvestúrou, ktorá sídlila na prízemí a geografia na I., II., a III. poschodí až do r. 1986.

Geografiu externe prednášal z Prahy dochádzajúci prof. Daneš. U neho Hromádka v Prahe začal a v Bratislave dokončil r. 1926 štúdium štátnou skúškou.

Rok 1926 bol pre československú geografiu tragický. Z radov jej vysokoškolských učiteľov a organizátorov odišli dvaja najlepšie. Geomorfológ a fyzický geograf Daneš zahynul pod autom pri fotografovaní v Kalifornii a antropogeografa Viktora Dvorského vyradila mŕtvica. Spôsobilo to presuny osôb. V Bratislave sa stal profesorom František Štůla a vypomáhal aj známy národopisec Karel Chotek. Rigoróznou skúškou zložil už u nich, vlastne u F. Štůla. Keď F. Štůla odchádzal na miesto profesora Dvorského na Vysokú školu obchodnú do Prahy, habilitoval r. 1930 Hromádku pre fyzickú geografiu na základe spisu „Průlom dunajský a půda Bratislavy“. J. Hromádka ako súkromný docent však učil na I. štátnom gymnáziu v budove oproti Ligapasáži na ulici dnešnej Čer-

venej armády a okrem toho vyučoval geografiu na dvojročných kurzoch pre učiteľov meštianskych škôl.

Roku 1930 odchádza na štúdium do Francúzska. Na Sorbonne vtedy pôsobili profesori De Martonne, Demangeon a doc. Cholley. Na Collège de France prednášal známy antropogeograf Jean Brunhes. Regionálna geografia v tom čase vo Francúzsku dosiahla vysokú úroveň a zanechala aj na ďalšom Hromádkovom zameraní hlboké stopy.

Na Filozofickej fakulte UK v rokoch 1930—1938 ako profesor a riaditeľ geografického seminára pôsobil Jiří Král. J. Hromádka ako súkromný docent okrem povinnej neplatenej semestrálnej dvojhodinovky nemal možnosť zasahovať do organizácie geografie, ani ovplyvňovať výraznejšie výchovu, nemohol používať knižnicu a mapovú výstroj seminára. Zatiaľ čo prof. J. Král zvädzal boje s profesorským zborom fakulty a neprimeranými požiadavkami odvádzal študentov na iné štúdium tak, že ich počet bol nepatrný, uvažovalo sa už o zrušení stolice geografie. Medzitým doc. J. Hromádka usilovne pracoval. Zbieral cez vakácie a víkendy s batohom na chrbte potrebné informácie a Slovensko prekryl hustou sieťou peších ciest, najmä Oravu, Záhorie, okolie Bratislavy a Pohronie. V Bratislave vtedy nebolo možné získať toľko štatistických, meteorologických, hydrologických, geologických a iných dát ako dnes. J. Hromádka ich musel zbierať v Prahe a navštevoval častejšie aj blízku Viedeň. Tridsiate roky asi medzi 40.—54. rokom života boli azda vedecky najproduktívnejšie. Vtedy vyšli jeho prvé regionálne monografie, ktoré ho posunuli na popredné miesto v československej geografii.

Boje okolo inštitucionalizácie techniky a dobudovania Univerzity Komenského o Prírodovedeckú fakultu koncom prvej republiky sa tak vyvinuli, že sa rozhodlo v prospech kompletizácie univerzity. Geografia, ktorá mala na túto fakultu po vzore pražskom prejsť, bola zachránená a posilnená o stolicu a seminár pre fyzickú geografiu. Na toto miesto na návrh Filozofickej fakulty prezident republiky vymenoval za mimoriadneho profesora Jana Hromádku, keď sa vzdal lákavej ponuky profesora Kettnera uchádzať sa o miesto na Karlovej univerzite po penzionovanom riaditeľovi geografického seminára prof. Švemberovi.

Keď nastali nepriaznivé časy drobenia a rozpad republiky, bolo dobre, že J. Hromádku na základe zmluvy protektorátna vláda neprevzala a Hromádku menovali zmluvným riadnym profesorom všeobecnej geografie. O J. Hromádkovi bolo známe, že svoje najvýznamnejšie regionálne monografie napísal vo vzletne štylizovanej slovenčine, ktorú sám dokonale ovládal, čo zavážilo. J. Hromádka bol však hrdý Čech, nezmieril sa s novou politickou situáciou, bol pripravený kedykoľvek odísť, a preto aj svoju rodinu r. 1938 presťahoval do Čiech. V Bratislave žil izolovane od verejného života ako vládou trpený v podnámj v podnikovej izbičke skromne až chudobne, ako takmer celý život. Jeho vzťah ku vládnucim kruhom na Slovensku sa však neodrážal na študentoch a jeho pedagogickej a vedeckej činnosti, ktorej sa okrem 4—5 mesiacov, ktoré trávil počas vojny s rodinou v Železnici u Jičína, naplno a s láskou venoval.

Pre najstaršiu generáciu slovenských geografov, z ktorých sa tu na zjazde zo živých účastníme azda traja — štyria, nebolo by treba sprostredkovať osobnosť J. Hromádku, ale ostatní dovoľte, aby som Vám ju predtaval ako siluetu, ako som si ju uchoval.

Moje prvé stretnutie bolo s ním sprostredkované. Ako študent zlatomorav-

ského gymnázia usilovne som čítaval všetko, čo poskytovalo informácie o našej Zemi a o živote ľudí na nej. Bolo to pravdepodobne v septime, keď mi prof. Dudík medzi inými knižkami z gymnaziálnej knižnice „prihral“ Hromádkovu monografiu „Zemepis Oravy“, vtedy ešte novú, vydanú ako 18. zväzok Knižnice „Našej školy“ r. 1934. J. Hromádka ju vybavil prekrásnou mapou Oravy 1:75 000 s vyhraničenými prirodzenými oblasťami, podoblasťami a niekde až ich časťami. Knižka a mapa rozjatrila moje sklony až tak, že som si vyšpekuloval i osobu a osobnosť autora. Pretože ju napísal pre potreby slovenského učiteľstva a Oravu v nej predstavil vybrúsenou slovenčinou v celej pestrosti jej prírody, človeka a jeho života, jej autor u mňa nemohol nebyť Slováč — Oravec a pravdaže profesor gymnázia v Dolnom Kubíne. Toto stretnutie ma utvrdilo, že budem študovať geografiu. Pomohlo mi to preklenúť aj finančné prekážky prvého roka na univerzite, na ktorý som si musel zarobiť.

Keď som si vyberal zo zoznamu prednášok do indexu ohlásené prednášky, príjemne ma prekvapilo, že vysnívaný Oravec je profesorom geografie na Univerzite Komenského. Bol tam všetkým, čo ju vtedy v Bratislave a na Slovensku predstavovalo, keď tam nepočítame upratovačku pani Krpatovú a domovníka i kuriča Milošoviča. Nebolo ani asistenta. Prof. J. Krála som stačil len uzrieť, pretože odchádzal na Karlovu univerzitu. Z 11 ohlásených prednášok zapísal som si 11, Hydrografia (3 hod.), Typy klímy a klimatické provincie (2 hod.), Európa ako celok (4 hod.) a Geografický proseminár (2 hod.).

Prvé stretnutie na prednáške ukázalo, že J. Hromádka je skôr starší, vtedy 52-ročný, nižšieho veku, slabšej telesnej postavy, s pričesanou plešinou a s hlbšie zapadnutými, akoby snivými očami, a s krátko po anglicky strihanými fúzikmi. Ako celok asketický, mierny, rozvážny, pri prednáške a rozhovore presvedčivý, vynikajúci prednášateľ, dochvilný v začiatkoch a koncoch s očami upriamenými do radov poslucháčov. Nepamätám sa, že by vážnosť svojho pedagogického aktu znevážil sedením pri prednáške. Ale občas vedel pri nej vyvolať aj smiech a aplauz. Bol vecne pútavý, takže jeho prednášky vzbudili zvedavosť aj u študentov iných zameraní. Okrem prednášky zo základov geológie a fyto-geografie po 2 hodinách prednášal celý kurz geografie, t. j. fyzickú, antropogeografiu a regionálnu geografiu, a to výberove. Problémovo najpútavejšia bola geografia Slovenska prednášaná v rozsahu 3+6 hodín semestrálne. Keby sme chceli tak hlboko načrieť do problémov geografie ČSSR, potrebovali by sme ju v našich programoch dotovať najmenej 20 hodinami. Táto prednáška otvárala oči a ostrila geografické myslenie. Hoci návšteva všetkých prednášok bola dobrovoľná a boli profesori, ktorí mali prázdnu poslucháreň, Hromádkova bola vždy plná a niekedy sa musela otvárať bočná miestnosť, pričom sa prítomnosť nekontrolovala. Proseminár mu slúžil na opakovanie, dopĺňanie a scelovanie vedomostí, ale aj na preverovanie sklonov a schopností študentov, vyhľadávanie talentov a získavanie pre prácu v geografii. Jeho dva semináre — seminár pre fyzickú geografiu a seminár pre antropogeografiu, ktoré som navštevoval tri roky každý semester, dávali príležitosť pre samostatnú prácu a tréning geografického myslenia. Seminárne a diplomové práce študenti robili v študovni, ktorá zaberala s príručnou knižnicou a knižnicou celé poschodie. Službu od 8,00 do 18,00 hod. denne konali pre študentov vedecké pomocné sily z radov študentov a vždy jeden z dvoch asistentov, ktorí neprednášali, ale iba asistovali. U J. Hromádku bol študent stredobodom pozornosti. Konzultácie nevypísoval, ale denne konal. Vo svojom čase prišiel do študovne v pracovnom plášti

za študentami a s každým tak, ako sedel nad svojou prácou, pohovoril o problémoch, s ktorými sa pri seminárnych a diplomových prácach stretli.

Konečne treba vyzdvihnúť aj Hromádkove zásluhy o inštitucionálne zabezpečenie geografie na Slovensku. Ako externý profesor organizoval aj geografické pracovisko na slovenskej Vysokej škole obchodnej, dnešnej VŠE. Založil kabinet geografie SAVU. Po zákonomnom ustanovení Slovenskej akadémie vied r. 1953 na jeho báze sa vyvinul dnešný Geografický ústav CGV SAV. J. Hromádka bol prvým predsedom vtedy Slovenskej zemepisnej spoločnosti, odboru Čsl. spoločnosti zemepisnej, založenej v Bratislave r. 1946.

J. Hromádka takto geograficky výchovne a organizačne pôsobil na Slovensku len krátkych 7 rokov, od r. 1938 do r. 1946. Vychoval celý rad doktorov a 200—250 aprobovaných učiteľov kombinácií Z—D, Z—P, Z—T, Z—K. Jeho rukami prešli títo publikačne činní žiaci: Vojtech Briedoň — klimatológ, Štefan Bučko — erodológ, Štefan Fekete — sídelný geograf, hydrológ a ochrana prírody, Ján Hetteš — agrogeograf, Ladislav Kvietok — regionálny geograf, Teodor Lamoš — historický a sídelný geograf, Michal Lukniš — fyzický a regionálny geograf, Matej Papík — školský geograf, metodik, Pavol Plesník — fyzický geograf a biogeograf, Dominik Polakovič — ekonomický geograf, Ján Smetanay — demogeograf, Anton Šima — ekonomický geograf, Eduard Šimo — hydrogeograf, Ján Verešík — sídelný geograf a demogeograf. K tomu treba pripočítať jeho prednáškovú činnosť a množstvo absolventov na Vysokej škole obchodnej v Bratislave a spísanie objemných skript pre poslucháčov tejto školy, čo všetko ocenila zlatou medailou. J. Hromádka habilitoval tiež docentov: M. Lukniša r. 1946 pre fyzickú geografiu a A. Šimu r. 1949 pre ekonomickú geografiu na Vysokej škole obchodnej.

Vedecko-výchovné zásluhy J. Hromádku sa na Slovensku všeobecne vysoko cenili. Známe boli aj jeho protifašistické vlastenecké postoje, ktorými sa nebál priznať pred poslucháčmi a vyvolávali u nich aplauz. Pritom sa v tých pohnutých vojnových časoch medzi poslucháčmi nenašiel udavač. O jeho morálnej autorite svedčí, že bol po oslobodení r. 1945 zvolený za dekana Prírodovedeckej fakulty UK na školský rok 1945—1946, a r. 1946 bol poctený Slovenskou národnou cenou za dielo „Všeobecný zemepis Slovenska“.

Hromádkovo vedecké dielo sa delí do troch tematických skupín:

1. Riešenie problémov geomorfologického vývoja Slovenska.
2. Regionalizácia Slovenska.
3. Tvorba regionálnych geografických syntéz.

1. Problém vývoja reliéfu Slovenska J. Hromádka začal skúmať pod vplyvom svojho učiteľa prof. Daneša. Zameranie spadá do rokov 1926—1933. Zaoberal sa vývojom úpätných tabúl v nížinách a kotlinách Slovenska, ako nazýva úroveň pahorkatín. Pokladal ich za výtvor predkvartérneho, t. j. neogénneho geomorfologického cyklu, chápaného v zmysle vtedy uznávanej Davisovej teórie. Poukázal na existenciu reliéfného rozhrania, tzv. kritickej hrany medzi formami tohto cyklu a kvartérneho epicyklu. V nížinách spojoval vývoj úpätných tabúl s polohou hladiny pliocénneho jazera a v kotlinách ako niveau vytvorené k polohe riek, ktoré sa vlievali do tohto jazera.

Potom, čo Cvijič, Deneš, Hassinger a i. hľadali na obvode Panónskej panvy a Juhočeského jazera stopy po abrázii neogénnych morí a jazier, J. Hromádka ich skúmal na pôde Bratislavy, najmä na Devínskej Kobyle. Aj keď sa ukázalo, že sa abrázne terasy z dnešných foriem odvodzovali chybné, v tomto prípade

popbrežná činnosť neogénneho mora v dnešnom reliéfe Devínskej Kobyly sa na-ozaj miestami odráža. J. Hromádka začal aj s výskumom riečnych terás a podal o nich správy z doliny Hornádu, horného Hrona a opísal ich vo svojich regionálno-geografických monografiách (Morava, Dunaj, Orava).

2. J. Hromádka čoskoro aj v súvislosti s vývojom reliéfu Slovenska sa začal zaoberať jeho klasifikáciou a regionalizáciou. Veľký dôraz položil na formálnu stránku reliéfu, na morfografické a morfometrické charakteristiky a na triedenie podľa nich. Uplatnil ich v práci „Třídění povrchových tvarů Slovenska na základě jejich vývoje“ už r. 1931. Úsilie po regionalizácii ho neopúšťalo po celý ďalší život, pretože hlavný zmysel záujmu geografa nie je reliéf pre reliéf, ale reliéf pre geografiu. Triedenie a regionalizáciu reliéfu obsahujú práce z rôznych období, a to často aj s aplikáciou na vzťahy k rozloženiu iných geografických objektov a javov, ako napr. v práci „Morfologické základy osídlení Oravy a jeho typy“ (1933) a „Zeměpisné prostředí na Podkarpatské Rusi“ (1936).

V 30. rokoch, keď sa bývalý Vojenský zemepisný ústav v Prahe obrátil na geografov s návrhom vypracovať orografické členenie a názvoslovie na území Československa, ukázalo sa, že J. Hromádka bol na túto úlohu najlepšie pripravený. Podľa jeho úpätnicovej koncepcie a triedenia reliéfu aplikovaného na karpatskú časť ČSR sa dodatočne upravilo členenie Českej vysočiny. J. Hromádka presadil, aby sa v názvoch vyhraničených jednotiek uplatnili výstižné prí- vlastky rovina, pahorkatina, vrchovina a hornatina, ako ich používame doteraz. Výsledkom bola známa úpätnicová generálna mapa 1:200 000 s červenými obrysmi a dohovoreným názvoslovím.

K tejto problematike sa Hromádka znovu vrátil známou štúdiou „Orografické třídění Československé republiky“, uverejnenou v „Sborníku československé společnosti zeměpisné“ v r. 1956. Na tento všeobecne oceňovaný základ vlastne nadväzujú všetky novšie práce tohto smeru v SSR a v ČSR, pretože sa ukázal v praxi nezvyčajne užitočný.

Regionalizáciu rôznych zložiek krajiny uplatňoval aj v regionálnogeografických monografiách. V jeho „Všeobecnom zemepise Slovenska“ nachádzame už základy tej regionalizácie klímy Slovenska a ČSSR, ktorú ďalej rozviedli klimatológovia Konček — Petrovič — Rein a tiež klasifikáciu režimu riek, ktorú neskôr prevzal a ďalej rozviedol hydroológ Oto Dub. Iné klasifikácie, ako napr. jeho zemepisné typy života, našli len čiastočnú ozvenu, lebo v tomto smere sa na Slovensku pomery už podstatnejšie zmenili.

3. J. Hromádka bol široko rozhladený geograf. Ovládal umenie synteticky v generálnych obrysoch vyhmatať jadro geografickej organizácie skúmaného územia, čiže krajiny v jej vertikálnych i horizontálnych vzťahoch. V jeho monografiách sa javí vplyv francúzskej geografie, ale napr. v objemnom diele „Zemepis ZSSR“, ktorý písal počas vojny a vyšiel r. 1947, vidieť aj návaznosti na L. S. Berga, zdôrazňujúc najmä zonálnosť kombinovanú prejavmi aazonality v rozložení geografických objektov a javov.

J. Hromádka pokladal za vrchol snaženia geografa syntézy území, ktorých prírodný základ sformulovali ľudia prácou na osobitné typy krajiny. Vzťahy medzi nimi opisuje majstrovsky v skratke. Skúmanie priamo v teréne zabezpečilo jeho prácam autentičnosť a živosť opisu. Jeho „Zemepis Oravy“ (1934) a dva zväzky „Zemepis okresu bratislavského a maľackého“ z r. 1933 a 1935 sú prvé podrobné regionálnogeografické monografie z územia Slovenska. Mali ohlas aj v zahraničí. Vyvrcholením je „Všeobecný zemepis Slovenska“ (1943)

členený na 3 časti, dielo prírody, práca človeka a výsledok činnosti prírodných síl a práce človeka: kultúrny kraj. Nad iné regionálnogeografické monografie vyniká vnútorným myšlienkovým spätím, ktoré zabezpečuje jednotu výstavby celého diela. Tým sa vyznačuje aj jeho „Príručka zemepisu Československa“ (1949), napísaná pre širšie použitie, najmä pre učiteľov. Ukazuje na šírku Hromádkovej informovanosti o problémoch nášho štátu, z ktorých pre dnešné časy niektoré výpovede ostali aktuálne a práve dnes sa aj prízvukujú.

Vedecké dielo, ktoré J. Hromádka zanechal, je bezmála slovenské, a je rozsahom objemné, veď obsahuje 6 originálnych monografií, ku ktorým aj dnes sa ešte možno vracieť.

Roku 1946 sa J. Hromádka rozhodoval medzi presťahovaním rodiny do Bratislavy a ponukou Vysokiej školy obchodnej v Prahe obsadiť uvoľnené miesto geografa po zomrelom F. Štúlovi. Rodinné a bytové dôvody spôsobili, že volil druhú alternatívu. Jeho voľba nebola šťastná. Nové prostredie prevažne nevedelo doceniť jeho vedecké dielo a prácu pedagogickú i organizačnú vykonanú pre zblíženie oboch našich národov. Našli sa aj takí, čo mu priviedli ťažký život a strádanie v starobe, s čím sa boril jemu vlastnou statočnosťou. Od r. 1951 do r. 1953 žil v ústraní, ale aj vtedy spolupracoval najmä s Vojenským kartografickým ústavom. V rokoch 1954—1958 opäť načas bol na čele Kabinetu hospodárskej geografie ČSAV v Prahe a s elánom sa zapojil do príprav na vydanie Atlasu ČSSR. Nedostala sa mu podpora. Potom definitívne žil z nízkeho dôchodku na odpočinku, vedecky však neprestal pracovať ani vtedy. Príspevok v Československej vlastivede „Horopis a oblasti Československa“, ktorý by stačil rozsahom na samostatnú knihu, vyšiel už posmrtné.

Zomrel 25. januára 1968 v Českých Budějoviciach, jeho popol je uložený na Rudolfovskom cintoríne. V rodnej dedine Volenicich mu pri príležitosti zjazdu Československej geografickej spoločnosti v Českých Budějoviciach r. 1976 na uctenie jeho zásluh o rozvoj československej a najmä slovenskej geografie odhalili pamätnú bustu. Z iniciatívy Slovenskej geografickej spoločnosti pri SAV sa rozhodli v hlavnom meste SSR Bratislave uctiť jeho pamiatku pomenovaním jednej z nových ulíc jeho menom. To a pietna spomienka je našim skromným príspevkom na ocenenie jeho zásluh pre rozvoj geografie na Slovensku.

LITERATÚRA

1. LUKNIŠ, M.: Jubilejný rok prof. dr. Jana Hromádku. Geogr. Čas., 18, 4, 1966, ss. 293—295. — 2. LUKNIŠ, M.: Profesor Hromádka zomrel. Geogr. Čas., 22, 4, 1968, ss. 313—317. — 3. LUKNIŠ, M.: K vývinu geografického poznávania Slovenska. Geogr. Čas., 35, 3, 1983, ss. 225—246.

Михал Лукниш

ПРОФЕССОР ЯН ГРОМАДКА — УЧЕНЫЙ, ПЕДАГОГ, ЛИЧНОСТЬ

Оценивается жизнь, деятельность и творчество профессора Яна Громатки в более широком контексте развития географии и географических исследований в Словакии. С точки зрения периодизации словацкой географии Ян Громатка является исключительной личностью,

которая после длительного периода зстоя в географических исследованиях Словакии (начиная с первой трети 19 века и кончая первой третью 20 века) положила начало качественно новому периоду развития географических исследований и изучения Словакии. Ян Громадка, по своему происхождению являющийся чехом, но по своей деятельности и наследию являющийся выдающимся словацким географом, в развитии географии Словакии имеет заслуги в том, что им положена основа ее возрождения.

Ян Громадка работал в Словакии с 1918 года сначала в должности учителя средней школы в г. Спишска-Нова-Вес и в Братиславе, позднее в должности профессора географии Университета им. Я. А. Коменского в Братиславе. В течение короткого периода работы в этом университете (с 1938 по 1946 год) он воспитал целый ряд докторов и свыше 200 учителей географии. Он приложил усилия в дело основания основных географических организаций в Словакии. Им основан Кабинет географии Словацкой академии наук и искусств, на основе которого развивался современный Географический институт Центра геонаучных исследований Словацкой академии наук, им организовано географическое подразделение Высшей торговой школы (в настоящее время Высшей экономической школы — института) и был избран первым председателем Словацкого географического общества.

Исключительное значение имеют его научные труды, отличающиеся своим крупным объемом и по своему содержанию, почти все они посвящены Словакии. По тематике их можно подразделить на три области:

1. Решение проблем геоморфологического развития Словакии.
2. Районирование Словакии.
3. Создание регионального географического синтеза.

Из результатов выдающейся педагогической и научно-организационной деятельности профессора Яна Громадки исходит и растет современная словацкая география.

Перевод: Л. Правдова

Michal Lukniš

PROF. JAN HROMÁDKA AS SCIENTIST, PEDAGOGUE AND MAN

Prof. Jan Hromádka's life, action and work is being evaluated within a wider context of geography development and geographical research in Slovakia. From the viewpoint of Slovak geography when periodized Jan Hromádka is a border personage, with which after a long period of stagnation in Slovakia's geographical research (the third of the 19th to first one of 20th century) qualitatively a new period initiates in the development of geographical research and recognition of Slovakia. Jan Hromádka, by origin a Czech, nevertheless with his activity and legacy a great Slovakian geographer exerted himself for advance in geography in Slovakia in the way that he set up foundations for its revival.

Jan Hromádka was acting in Slovakia since 1918, first as a medium-school teacher in Spišská Nová Ves and Bratislava, later on as professor of geography at Comenius University in Bratislava. During the short 7 years of his acting at the University (1938—1946) he schooled a whole series of doctors and more than 200 teachers of geography. He took pains with institutionalizing the basic geographic working places in Slovakia. He founded the Cabinet of Geography at the Slovak Academy of Sciences and Arts (SAVU), on the basis of which the present-day Geographical Institute of the Centre of Geoscience Research, the Slovak Academy of Sciences, developed, he organized a geographic working-place at the High School of Commerce, the present-day High School of Economics and was the first President of the Slovak Geographical Society.

Hromádka's scientific work is of an extraordinary value, as it is extensive and as

to the contents it includes almost the whole Slovakia. Thematically it can be divided into three spheres:

1. Solving the problems of Slovakia's geomorphological development.
2. Regionalization of Slovakia.
3. Creation of regional geographical syntheses.

The present-day modern Slovak geography has grown and drawn just from the results of Prof. Hromádka's outstanding pedagogic and scientific-organizational work.

Translated by A. K r a j č í r